

Bödök Gergely

A CHÂTEAU DE MADRID-I NAPOK EMLÉKÉRE

Benda Jenő: *A béke kálváriáútján – Egy újságíró naplója a párizsi békekonferenciáról*. Szerk., s. a. r. Filep Tamás Gusztáv – Zelei Miklós, Méry Ratio – Kisebbségért – Pro Minoritate Alapítvány, Budapest, 2013, 224 oldal

Ahogy a kötet írójának, Benda Jenőnek remek kisportréval emléket állító Filep Tamás Gusztáv megjegyzi, a szerző meglehetősen elfeledett lett mára, pedig a két világháború közötti újságírás egyik jelentős alakját tisztelhetjük benne. Benda Jenő Huszton született, református kismemesi családban, de a családi tradíciót elvetette és a közéleti pálya helyett kezdettől fogva újságírónak készült. Jogi tanulmányai elvégzése és rövid ügyvédi gyakorlat után végképp beszippantotta őt a tárcák, helyszíni riportok és szerkesztőségek lebilincselő világa. Sokszínű személyisége és szerteágazó érdeklődése okozhatta, hogy írásait kezdettől fogva különböző háttérű és világnézetű lapokban közölte. A kéttucatnyi lap között találjuk a polgári radikális Huszadik Századot, a Világot, a Tisza-párti Újságot, de a szociáldemokrata Népszavát is. Igazi újságírói kiteljesedése viszont már a Pesti Hírlaphoz köthető, ahol közel három évtizedet töltött el.

Benda a korai időkben újságírói tevékenysége mellett radikális szociológiai tanulmányokkal és rövid egyfelvonásos – rendszerint antimilitarista – színművekkel is jelentkezett (például *Az uszítók*). Továbbá írt még háborúellenes regényt (*A titokzatos másik*), novellákat, számos riportot, és fordított tudományos-fantasztikus műveket is, mégis elsősorban külpolitikai újságíróként futott be. Filep Tamás véleménye szerint Benda „végig függetlenségi demokrata módjára gondolkodott”, ezzel magyarázható, hogy bár csatlakozott az 1918. októberi őszirózsás forradalomhoz, és riportjaiban is megemlékezett a forradalmi napokról, a köztársaság diktatórikus jelenségeit érzékelve már az év végén szembefordult azzal. 1920-ban pedig már a Pesti Hírlapot képviselve kísérté el a magyar béke delegációt Párizsba.

A most újra kiadott, *A béke kálváriája* című könyve már röviddel az események után, 1920-ban megjelent. Bendát a háború kitörésének híre a Pesti Hírlap szerkesztőségében találta. Sosem volt a háború híve, már kezdetektől fogva ellenezte a konfliktus eszkalálódását, és keserűen szemlélte a tömegek kitörő lelkesedését. Könyve alcíme (*Egy újságíró naplója a párizsi békekonferenciáról*) hűen tükrözi Benda szándékát: naplószerű emlékiratban akart megemlékezni a Párizsba utazó magyar delegátusok mindennapjairól, reménytelen lázas igyekezetükről, munkájukról és hasztalan tervezgetéseikről.

A könyv három, bibliai metaforaként használt „stációra” oszlik. Az első a magyar delegáció 1920. január 5. és 20. közötti utazását és párizsi tartózkodását mutatja be. Benda igazi újságírói vénája hamar megmutatkozik, nem kerüli el figyelmét egyetlen momentum sem, kitűnően ragadja meg az atmoszférateremtő apróságokat és idézi fel a hangu-

latokat. A magyar delegáció Apponyi Albert vezetésével a Keleti pályaudvarról indult el Párizsba, hogy megismerje és átvegye a békefeltételeket. A magas rangú politikusokból, diplomatákból, szakértőkből, nyomdászokból és gépírókból álló küldöttséget hatalmas, éneklő, reménykedő embertömeg kísérte ki a pályaudvarra. Rövid beszédek után a vonat kigördült, a tömeg pedig rázendített a *Szózatra*. Az éneklő tömeg látványa még a legharcedzettebb politikusokat (köztük a miniszterelnök Huszár Károlyt) is megrendítette. A románok az ország megszállásakor a MÁV szalonkocsijait is elvitték, ezért csak nagy nehézségek árán sikerült többé-kevésbé kényelmes vagonokat útnak indítani: az öt első- és másodosztályú Pullmann-kocsin kívül csak egy étkező és két – a csomagoknak és a delegáció szakértői anyagainak helyt adó – „paklikocsi” szállította a magyar képviselőket. A szerény, és minden luxust nélkülöző vonaton „demokratikus egyenlőség” uralkodott, és még a legnagyobb közéleti nagyságok is kettesével osztoztak a kupékon. Sokan közülük már az indulást követően belemélyedtek az irataikba és mappáikba, s lázas munkával igyekeztek elterelni aggodalmaikat. Az angol kefelevonatokat javítgató Yolland Arthur tanár kivételével általános volt a borúlátás, amit csak az egyes állomásokon éljenző és éneklő bizakodó tömegek törtek meg egy-egy röpke időre. Amikor a vonat átlépte az osztrák határt, már ez a vigasz sem volt meg többé. Párizsban Henry ezredes és néhány száz fős tömeg fogadta a „komoly dologban járó borús kedvű magyarokat”, majd azonnal internálták őket a Château de Madrid nevű szállóba. A delegáció tagjaira detektívek felügyeltek, bár szabadon közlekedhettek Neuillyben, a szálloda környéki városrészben, valamint a közeli Bois de Boulogne parkban. Párizsba azonban csak külön engedéllyel és felügyelettel utazhattak. A jobbára fületlen szobákban elhelyezett delegátusok nem késlekedtek. Hamarosan ellepték a szőnyeget a papírhalmok, szigorú napirend szerint végezték a feladatokat, és mindennap meghatározott időben beszélték át a lehetséges forgatókönyveket. Apró reménykedésekkel, szívós küzdelmekkel küzdöttek a fásultság ellen, mégis keserű csalódások közepette folytak a munkálatok. Benda alkalmanként idézi a korabeli sajtó jobbára baljós előjelű és többnyire ellenséges híradásait a várható magyar békefeltételekről, közben szabad óráiban detektívek felügyeletében többször látogatást tesz a fővárosba. Párizson alig hagyott nyomot a háború, Benda pedig különösen az újra a rendes kerékvágásba került mindennapi élet ábrázolásában lelményes: elméláz a Notre Dame üvegmozaikjain, főtárgyalást ül végig az Igazságügyi Palotában, ebédel és csokoládét iszik. De mindenekelőtt figyel. Könyve első részének csúcspontja kétségkívül Apponyinak a békekonferencia legfelsőbb tanácsa előtt elmondott „védőbeszéde”. Ez a nevezetes beszéd még a mogorva Clemenceau-t is lekötötte, Lloyd George-ot, a brit miniszterelnököt pedig a magyaroknak szánt határok újragondolására indította.

A delegáció hosszabb, második párizsi útjára február 9. és április 1. között került sor. Benda erről írta könyvének második és egyben legterjedelmesebb részét. A magyar delegáció nyomott hangulatát tovább rontotta az a tény, hogy a korábban sem éppen elsőosztályúnak mondott menázi tovább romlott. A romlott halak és az argentin fagyasztott húsok hatására többen megbetegedtek, a rossz minőségű ételmezés miatt panaszt is tettek a szálló vezetésénél. A magyar diplomaták e rossz körülmények ellenére lázas

sietséggel készítették elő a békefeltételekre adott válaszjegyzékeket. Ezekben változatos módon érveltek a történelmi Magyarország egysége mellett és a tervezett magyar határok elfogadhatatlanságáról. A fokozódó rezignáltság és fásultság dacára sokan egész éjszaka dolgoztak, miközben a szállót vezető „gazdasszonyuk” elkeseredetten tiltakozott az urak túlzott villanyfogyasztása miatt. A békefeltételekre adott magyar válaszok átadása után már nem maradt sok tennivaló. Benda is a külföldi lapok szemlészésével töltötte óráit, kedvező hírekre vadászott, és a bizonytalan eredetű híresztelésekbe kapaszkodva próbált sorstársaihoz hasonlóan kitörni az idegőrlő neuilly-i várakozás állapotából.

Újságírói kvalitásait leginkább ebben a fejezetben csillogtatja meg. A Párizsban már szabadabb bejárást kihasználva Benda részletesebben tudósít a város mindennapjairól: a háborúról elfeledkező, korzózó párizsi polgárságról, csónakázó szerelmesekről, a montmartre-i hangulatokról, a tangó vagy a foxtrott dallamaira összesimuló párokról. A városban valószínűleg jegyzetlapokkal közlekedő Benda egy ízben kilátogatott a lóversenyre is, és szenvedélyes hangon számolt be a futamokról. Máskor áhítattal ír Napóleon sírjáról, némiképp irigykedik a párizsi farsang hangulatát figyelve, de értekezik a Párizs és London közötti repülőgép-közlekedésről, és bosszankodik a Louvre átpolitizált világháborús tárlatán. Az egyre inkább a végéhez közelítő párizsi tartózkodásából Benda szeretné a lehető legtöbbet megörökíteni, ezért nem fukarkodik a sokszor apróságoknak tűnő pillanatok tárcaszerű rögzítésével sem.

Szövegeiben újra és újra felpislákol a remény, hogy ha Párizsban nem is, majd Londonban talán sikerül Magyarország részére kedvezőbb békefeltételeket elérni. De február 21-én ő is megtörik. Ekkor sommázza rezignáltan naplójában a magyar delegációnak a békefeltételek átvétele óta végzett munkájáról, hogy az csupán „felesleges huzavona” volt, mivel Magyarország sorsa „már elhatározott”.

Benda remek miniatűr portrékban örökítette meg a békedelegáció legfőbb vezetőit: Apponyit (aki rövid előszót is írt a kötethez) elegáns, barátságos és roppant előzékeny főúrnak ábrázolta, aki fáradhatatlanul, szigorú napirendet követve koordinálta a delegációra hárult feladatokat. Bethlen Istvánt és Teleki Pált pedig a delegáció „legkiemelkedőbb egyéniségeiként és legnagyobb erősségeiként” jellemezte.

Benda már előszavában hangsúlyozta, hogy újságíróként, a „história útszéli virágainak” „leszakításával” szeretne hozzájárulni a párizsi napok mind teljesebb megörökítéséhez. Ez maradéktalanul sikerült neki. Máshonnan meg nem tudható apró történeteket és érdekes adalékokat jegyzett le, amelyek segítségével még inkább betekintést nyerhetünk a kényszerű párizsi tartózkodás mindennapjairól. Például a rossz ételmezés és a betegségek miatt egyre-másra ágynak eső magyar delegátusokat Lers Vilmos ápolta, a „csodadoktor”, aki orvostudományát fiatalon meghalt fia orvosi könyveiből szerezte, vagy báró Popovics Sándor remek ötlettől vezérelve futárral hozatott szivarokkal iparkodott enyhíteni a rossz közérzetet.

Március végén egyre bizonyosabbá vált, hogy a magyar delegáció érvrendszere nem lesz hatással a békekonferenciára, és a magyar képviselők csalódottan távoznak majd Párizsból. A sokszor hasztalan „politikai időjóslásnak” tűnő latolgatások értelmüket veszítik. De még így is, eredmények híján is megkönnyebbülést jelentett a fogyatkozó

küldöttségnek a közeledő hazautazás. Utolsó bevásárlásaikat és városi útjaikat végre dektívek nélkül járhatták végig, majd április 1-jén végül hazaértek Budapestre.

A kötet harmadik részét mindössze négy rövid írás alkotja, amelyben Benda a béke-delegáció utolsó üléséről és a békét Párizsban aláírni kijelölt delegátusok elindulásáról tudósít. A küldöttséget maga is elkísérte volna ugyan, de haldokló édesapjáról kapott hírek Kárpátaljára szólították. A békeszerződés június 4-i aláírásának napja egyúttal személyes tragédiát is takar: ekkor temették el Benda Jenő édesapját, a már idegen katonaság által megszállt kisvárosban. A temetés után összejevő rokonok és ismerősök gyűrűjében Bendára is átragad a vendégek dacos fogadkozása és lelkes bizakodása: „Hiába temettek Versailles-ban! Lesz még föltámadás!” Az addig összefüggő szövegeket Benda még egy függelékkal egészítette ki, amelyben Fabro Henrikről, a béke-delegációt kísérő, fáradhatatlan gyorsíróról emlékezett meg.

Szomorú egybeesés, hogy a szerző személyes sorsa egy másik tragédiával is összefonódott: a Magyarország megszállása után Németországba hurcolt Bendát, 1944 végén érte a halál a dachau-i koncentrációs táborban. Sosem tudjuk meg, hogy ez az éles szemű és jó tollú újságíró mennyi apró történetet, fontos adalékot és intim tragédiát vitt magával örökre.

Ez a Benda-tudósítás csatlakozik azokhoz a kötetekhez, amelyek révén még teljesebb képet kaphatunk az 1920-ban Párizsba érkezett magyar béke-delegáció működéséről, viszonyairól és a delegáció tagjainak mindennapi életéről. És bár utólag tudjuk, miként született a trianoni béke, és mennyivel korábban eldőlték a határokat érintő lényeges kérdések, a kötetbe néha annyira belefeledkeztünk, hogy mi is osztottuk a méltányos békében reménykedő publicista tépelődését, reményeit és vágyait. Ennél nagyobb dicséret aligha érhet egy tudósítót.